

بارزہ‌های فرهنگی - مذهبی ایران در خارج

از مرزها پس از انقلاب اسلامی

سید عباس احمدی^۱

استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

محمود واثق

استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

عطاء اله عبدی

استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی

احسان لشکری

استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه یزد

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۰۵/۲۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۰۳/۱۱

چکیده

به ثمر نشستن مبارزات مردم ایران در دهه چهل و پنجاه خورشیدی و پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره)، علاوه بر ایجاد تحولات مهم داخلی، تاثیرات شگرفی نیز در خارج از مرزهای ایران از خود به جای گذاشت. بر خلاف آنچه در ابتدا به ذهن می‌آید، تاثیرگذاری انقلاب در دیگر کشورها صرفاً به عرصه سیاسی محدود نشده و نقش آفرینی ایران در سایر زمینه‌ها از جمله در عرصه فرهنگی نیز نمود داشته است. از آنجا که یکی از جنبه‌های مهم انقلاب و عوامل ایجاد کننده آن جنبه فرهنگی و ماهیت دینی آن بود، پس از انقلاب نیز به طور طبیعی اثرگذاری و نقش آفرینی فرهنگی مذهبی ایران در منطقه و جهان آغاز شد و تداوم یافت. این مقاله در صدد است تا با روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و الکترونیک به تبیین اقدامات، نمودها و بارزہ‌های عینی فرهنگی مذهبی جمهوری اسلامی در منطقه و جهان پردازد و این مساله را مورد بررسی قرار دهد. نتیجه تحقیق نشان می‌دهد که مهمترین اقدامات و تاثیرگذاری‌های ایران و انقلاب اسلامی در جنبه فرهنگی مذهبی در تاسیس و نقش آفرینی نهادهایی نظیر «سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، مجمع جهانی اهل بیت و ...» بروز و نمود یافته است.

واژگان کلیدی: فرهنگ، مذهب، انقلاب اسلامی، ایران، منطقه

۱- مقدمه

درباره تاثیر منطقه‌ای و جهانی ایران و انقلاب اسلامی در بعد سیاسی، مقالات و آثار قابل توجهی تهیه شده و نویسندگان و محققان زیادی در این زمینه اندیشیده و مطالعاتی انجام داده‌اند. به عنوان نمونه می‌توان به «انقلاب اسلامی و تجدید حیات جنبش‌های معاصر» (شیرودی، ۱۳۸۱)، «انقلاب اسلامی ایران و جنبش‌های اسلامی معاصر» (امرای، ۱۳۸۳) و «تاثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی» (حشمت زاده، ۱۳۸۷) اشاره کرد. همچنین در باره اثرگذاری ویژه انقلاب اسلامی بر شیعیان منطقه و جهان می‌توان از آثاری چون «تاثیر انقلاب اسلامی بر جنبش‌های شیعی عربستان و کشورهای حوزه خلیج فارس» (بهرام شاهی، ۱۳۸۷) و «تبیین ژئوپلیتیکی اثر گذاری انقلاب اسلامی بر سیاسی شدن شیعیان جهان» (حافظ نیا و احمدی، ۱۳۸۸) نام برد.

درعین حال بارزهای فرهنگی و مذهبی انقلاب اسلامی در حوزه فراملی کمتر مورد توجه محققان و صاحب‌نظران واقع شده است. این در حالی است که ماهیت اصلی انقلاب اسلامی، جنبه دینی و مذهبی آن بوده و به همین دلیل در بسیاری از موارد از آن به عنوان انقلابی فرهنگی یاد می‌شود نه انقلابی سیاسی. مبتنی بودن برنامه‌ها و اهداف انقلاب بر ایدئولوژی دینی به عنوان یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد انقلاب اسلامی زمانی اهمیت خود را بیشتر نشان می‌دهد که به این نکته توجه شود که همه انقلاب‌های بزرگی که تا آن زمان رخ داده بودند، مانند انقلاب چین، روسیه و فرانسه، جملگی بر ایدئولوژی‌های غیر دینی مبتنی بوده و بر آن اصرار داشتند. به عبارتی دیگر، تا قبل از وقوع انقلاب اسلامی ایران، انقلاب‌ها، حرکت‌ها و جنبش‌ها به ویژه با ماهیت مذهبی، یا وجود نداشتند و یا چنانچه از موجودیت نیز برخوردار بودند، فعالیت آن‌ها چشمگیر نبود. در چنین شرایطی انقلاب اسلامی به دنبال تغییر نگرش در اندیشه و آرمان‌های اجتماعی مردم و با احیای دوباره ارزش‌ها و باورهای دینی توسط رهبران و مراجع دینی بویژه حضرت امام خمینی (ره) به پیروزی رسید. بر این اساس طبیعی است که اثرگذاری فرامرزی انقلابی که تا این اندازه از ماهیت فرهنگی و دینی بهره مند است، به عرصه سیاسی محدود نشده و در سایر زمینه‌ها نیز ظهور و بروز پیدا کند.

از طرف دیگر نباید فراموش شود که به طور کلی فرهنگ مهمترین شاخصه انسان و جوامع انسانی است. کشورها نیز به همین دلیل به شدت تلاش می‌کنند تا از قابلیت عوامل مشترک فرهنگی، دینی و مذهبی استفاده کرده و ارزش‌ها و الگوهای خویش را در سطح جهان ترویج و منتشر نمایند. چرا که عوامل فرهنگی با توجه به پایداری ذاتی خود، متمایز از عوامل سیاسی و اقتصادی، به ارزش‌های انسانی نزدیک‌ترند و حوزه‌های نفوذ مطمئن تری نیز ایجاد می‌کنند. البته منظور این نیست که نقش عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و روان‌شناختی وقوع انقلاب نادیده گرفته شود؛ اما در عین حال این امر روشن است که عوامل فرهنگی در معنای وسیع و گسترده خود، در آغاز و پیشبرد و پیروزی سریع انقلاب و تشکیل حکومت جدید و حتی تحولات پس از پیروزی نقشی قاطع ایفا کرده‌اند. در این راستا انقلاب اسلامی در پی گیری آرمان‌های خود نیز در عین حال که به هیچ وجه از مبارزه و رفع عواملی چون فقر مادی و اقتصادی، ظلم اجتماعی و حقوقی، نابسامانی‌های جهانی و بین‌المللی و ... غافل نیست، اما بیشتر انرژی و تمرکز خود را بر دغدغه‌های فرهنگی و اعتلای دینی و اخلاقی مردم قرار داده است. اگر هم با

پدیده‌های اجتماعی مانند فقر و ظلم مبارزه می‌کند، به علت تأثیر منفی است که هر یک از این پدیده‌ها در استكمال معنوی و اخلاقی بشر از خود به جا می‌گذارند.

به این ترتیب تردیدی وجود ندارد که عوامل فرهنگی و دینی نقشی غیر قابل انکار در خلق انقلاب داشته و دغدغه‌های فرهنگی نیز در اهداف و آرمان‌های انقلاب متبلورند. همچنین به نظر می‌رسد که این ماهیت فرهنگی و دینی انقلاب پس از پیروزی و در خارج از مرزهای ایران نیز خود را نشان داده و در قالب نمادهای عینی ظهور و بروز یافته است. در واقع ایجاد حوزه نفوذ فرهنگی به عنوان یکی از اهداف اصلی انقلاب اسلامی مطرح بوده و به صورت یکی از پیامدهای آن نیز تا حد زیادی محقق شده است. بخشی از این تمایل به گسترش حوزه نفوذ در خارج از مرزها، از ذهنیت‌های تاریخی مردم ایران نشأت می‌گیرد. به اعتقاد برخی صاحب‌نظران، ایرانی‌ها در طول تاریخ، از چنین نگرش‌های جهانی برخوردار بوده و همواره در پی صدور و گسترش عوامل عینی و ذهنی فرهنگ خویش بوده‌اند. این مساله در ابعاد گوناگون به خصوص در جنبه‌های فرهنگی و باورهای مذهبی، از دوره زرتشت گرفته تا انقلاب اسلامی خود را نشان می‌دهد (زرنر، ۱۳۸۳: ۴۹۲).

بر این اساس به طور طبیعی وقوع انقلاب اسلامی در عصر جدید، فرصت مناسب و بستر ارزشمندی را برای این انبساط فضایی ایران در حوزه فرهنگی و دینی بوجود آورد. به همین دلیل بسیار دور از انتظار است که حرکت و آثار انقلاب اسلامی به عنوان یک حرکت عمیق فرهنگی و متأثر از آموزه‌های دینی در چارچوب مرزهای یک کشور خلاصه شود. بلکه بر عکس انقلاب اسلامی با دیدگاه فراملی و تمایل به فراگیر شدن، به یک گستره جغرافیایی مشخص یا یک برهه زمانی معین محدود نمی‌شود. با توجه به اهمیت این موضوع، این مقاله در پی آن است تا به طور دقیق و شفاف برخی بارزهای فرهنگی و مذهبی ناشی از انقلاب اسلامی را در منطقه و جهان مورد بررسی قرار داده و ابعاد آن را مطالعه نماید.

۲- روش تحقیق و گردآوری اطلاعات

روش مورد استفاده در این تحقیق توصیفی - تحلیلی بوده و اطلاعات مورد نیاز از اسناد و مدارک مکتوب (کتب، مجلات تخصصی، مقالات و ...) و نیز از اطلاعات شبکه جهانی (اینترنت) جمع‌آوری شده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده از طریق روش کیفی انجام گرفته است.

۳- مباحث نظری

۳-۱- فرهنگ و اهمیت ژئوپلیتیکی آن

منظور از فرهنگ، به ادعای برخی از نویسندگان، نحوه زندگی گروهی از انسان‌ها است. مشابهت در زبان و کلام، رفتار، ایدئولوژی، معیشت، فن آوری و نظام ارزشی، انسان‌ها را در قالب یک فرهنگ گرد هم می‌آورد. فرهنگ با نظام ارتباطی باورهای اکتسابی، ادراکات و انگیزه‌هایی که در خدمت تکمیل و هدایت غرایز و یا رفتارهای فطری انسان عمل می‌کنند، مرتبط است (جردن و لاونتری، ۱۳۸۰: ۱۱). فرهنگ احتمالاً وسیع‌ترین مفهومی است که در علوم اجتماعی تاریخی از آن استفاده می‌شود. به دلیل دلالت‌های ضمنی گسترده، این مفهوم بار معنایی وسیعی پیدا کرده است و بیشتر مشکلات نیز از همین مساله ناشی می‌شود (والرشتاین، ۱۳۷۷: ۲۲۶). به عبارتی دیگر فرهنگ، مهمترین

شاخصه انسان و جامعه انسانی است. انسان در جامعه زندگی می‌کند و همه ارزش‌ها و هنجارها را به همراه سبک زندگی از خانواده و جامعه ای که در آن زندگی می‌کند، می‌آموزد. بسیاری از کارهایی که ما انجام می‌دهیم، نشانگر انتخاب و سلیقه ما نیست، بلکه عملی است که در فرهنگ جامعه ما معمول است و بر اساس آموخته‌هایی صورت گرفته، که به ما القا شده است. یک انسان عادی نقش بسیار کوچکی در انتقال و گاه تغییر فرهنگ جامعه خود دارد. از اینرو، نقش فرهنگ و ارزش‌ها و هنجارهای آن برای زندگی ما بسیار حیاتی است و شناخت یک جامعه یا گروه انسانی، تنها با شناخت فرهنگ آن ممکن است (بختیاری، ۱۳۸۵: ۲۸۷).

در دهه‌های اخیر اهمیت فرهنگ و عوامل فرهنگی در تحلیل‌های ژئوپلیتیکی افزایش یافته است. دانشمندان نظیر هانگنیتن، وود، دمکو، والرشتاین، جردن، لاونتری و ... هر کدام به گونه ای کوشیده‌اند تا جایگاه بالای فرهنگ و ابعاد آن را خاطر نشان سازند. هانگنیتن در الگویی که برای شکل نظام بین‌المللی پس از جنگ سرد ارائه داد، بحث فرهنگ و تمدن را به طور مستقیم وارد عرصه سیاست کرد. او بر ماهیت فرهنگی چالش‌های آینده جهان تاکید داشت. از نظریات او این نکته برداشت می‌شود که سیاست‌های جهانی به تدریج از دغدغه‌های ژئوپلیتیک به سمت علاقه فرهنگی و تنش‌های اجتماعی میان تمدن‌ها تغییر ماهیت می‌دهند (هانگنیتن، ۱۳۸۲: ۴۵). وود و دمکو نیز از دیدگاه جغرافیای سیاسی و در اشاره به متغیرهای مهمی مثل اقتصاد اجتماعی، محیط زیست، نیروهای سیاسی و ... بر نقش و اهمیت فرهنگ انسانی تاکید دارند (صحفی، ۱۳۸۰: ۴۲). والرشتاین در دیدگاهی کلان، جغرافیای فرهنگی را چهارچوبی می‌داند که نظام جهانی در آن عمل می‌کند. وی مشترکات فرهنگی هر حوزه جغرافیایی را مد نظر قرار داد و آنرا «جنبه پوشیده جهان» نامید و خط و مرزهای فرهنگی را «چهارچوب ژئوپلیتیک واقعی» معرفی کرد (صحفی، ۱۳۸۰: ۵۴). جردن و لاونتری نیز در «کتاب مقدمه‌ای بر جغرافیای فرهنگی» یادآور می‌شوند: «ساختمان‌های دولتی، الگوهای رای گیری و دیگر عناوین مورد توجه جغرافیدانان فرهنگی، گرچه در مواردی تحت تاثیر محیط طبیعی قرار دارند، لیکن اغلب در چهارچوب اصطلاحات و مفاهیم فرهنگی قابل درک هستند. به علاوه تقسیمات سیاسی، اغلب تاثیرات گسترده و همه جانبه‌ای بر توزیع عناصر فرهنگی نظیر مذهب، اقتصاد، کاربری زمین و مهاجرت دارد. در واقع، سازماندهی سیاسی یک قلمرو، هم در گذشته و هم در حال حاضر در هر یک از جنبه‌ها و ابعاد فرهنگ تبلور می‌یابد (جردن و لاونتری، ۱۳۸۰: ۱۷۰).

۲-۳- دیدگاه فرهنگی در نظریه‌های انقلاب اسلامی ایران

انقلاب اسلامی ایران که در سال ۱۳۵۷ به وقوع پیوست، اساساً به عنوان یک انقلاب فرهنگی و مذهبی که مبتنی بر مسائل طبقاتی نبود معرفی می‌شود (Foran, 1993). حتی نظریه پردازانی که بر نقش عوامل اقتصادی و اجتماعی تاکید می‌کنند، عمدتاً بر پیامدها و بحران‌های ناشی از این عوامل و نه بر خود آن‌ها متمرکز می‌شوند (Davies, 1992: 7). در باره دلایل، چگونگی و پیامدهای انقلاب اسلامی ایران حجم فراوانی از آثار و نوشته‌ها وجود دارد. کمتر پدیده ای را می‌توان سراغ گرفت که در مدت نسبتاً کوتاه، توانسته باشد این حجم گسترده از آثار و نوشته‌ها در باره خود را رقم زده باشد. در عین حال بخش اندکی از این آثار و دیدگاه‌ها تلاش کرده‌اند تا انقلاب را با رویکرد فرهنگی و دینی مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند. در هر حال می‌توان دیدگاه‌های موجود با رویکرد فرهنگی را در گروه‌های زیر طبقه‌بندی کرد:

- دیدگاه‌هایی که هدف اصلی انقلابی‌ها را تحکیم اسلام، تشکیل جمهوری اسلامی و ورود معنویت به صحنه سیاست دانسته‌اند.

- دیدگاه‌هایی که علت وقوع طغیان انقلابی در ایران را مبارزه رژیم پهلوی با مظاهر اسلامی و فرهنگ اسلامی جامعه ایران برشمرده‌اند.

- دیدگاه‌هایی که به نقش ایدئولوژی تشیع چه از نظر مفاد درونی آن یعنی ماهیت ضد ظلم و عدالت خواهی این ایدئولوژی؛ و چه از نظر نقش مراسم آن مانند نقش روزهای تاریخی تاسوعا و عاشورا و عید فطر و نقش مراسم بزرگداشت شهدا؛ و چه نقش نهضت‌ها و قیام‌های تاریخی شیعیان تأکید کرده‌اند.

- دیدگاه‌هایی که به نقش رهبری مذهبی امام خمینی (ره) و ساختارهای مذهبی جامعه مانند نقش روحانیت و مساجد در تدوین راهبرد و تاکتیک‌های حرکت انقلابی و بسیج و به صحنه آوردن توده‌ها اشاره کرده‌اند.

- در این میان تعداد زیادی از نوشته‌ها نیز وجود دارند که به نقش عوامل و زمینه‌های فرهنگی معتقدند، اما نقش کلیدی به آنها نداده و آن‌ها را در کنار سایر عوامل و یا در سطحی پایین‌تر از برخی عوامل دیگر طرح کرده‌اند.

۴- یافته‌های تحقیق

در این بخش از مقاله مهمترین بارزهای فرهنگی مذهبی جمهوری اسلامی ایران در خارج از مرزها مطرح می‌شوند. منظور از بارزهای فرهنگی مذهبی، عملکردها و فعالیت‌هایی است که رنگ و بوی مذهبی دارند، یا با پشتوانه اعتقادات مذهبی شکل می‌گیرند و متاثر از اعتقادات، علائق، گرایش‌ها و آرمان‌های مردم و مسولین یک کشور با نگاه فرامرزی و از طریق تاسیس و فعالیت نهادها و سازمان‌های مربوطه انجام می‌شوند. فلسفه تاسیس این نهادها و سازمان‌ها، تشکیل جبهه واحد مسلمانان از طریق گسترش ارزش‌ها و الگوهای انقلاب اسلامی و رساندن پیام آن به گوش علاقه‌مندان است. به این ترتیب پس از انقلاب، نهادها و سازمان‌های مختلفی در این زمینه و برای ایفای این نقش راه‌اندازی شدند. از جمله این نهادها و سازمان‌ها می‌توان به سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، مجمع تقریب مذاهب اسلامی و مجمع جهانی اهل بیت و ... اشاره کرد.

۱-۴- سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

«سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی» در سال ۱۳۷۴ تشکیل شد. این سازمان از ادغام بخش‌های فرهنگی و تبلیغی نهادها و موسسات دولتی و عمومی فعال در خارج از کشور بوجود آمد که پیش از این به طور پراکنده و جدا از هم فعالیت می‌کردند. انگیزه اصلی ادغام این نهادها و تأسیس سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی که وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است، اعمال سیاست‌ها و برنامه‌های واحد و منسجم و سازماندهی فعالیت‌های فرهنگی در خارج از کشور عنوان شده است. مقر سازمان در تهران است و طبق اساس نامه می‌تواند به تأسیس نمایندگی و توسعه فعالیت‌های خود در خارج از کشور اقدام نماید. در حال حاضر، نمایندگی‌های فرهنگی این سازمان در خارج از کشور زیر عنوان «رایزنی فرهنگی سفارت خانه‌های جمهوری اسلامی ایران» فعالیت می‌کنند. از جمله اهدافی که تأسیس این سازمان را توجیه می‌کند می‌توان به «احیاء و گسترش تفکر و معارف اسلامی در جهان، آگاهی مردم جهان نسبت به مبانی، اهداف و مواضع انقلاب اسلامی، گسترش مناسبات فرهنگی با ملل

مختلف به خصوص مسلمانان، عرضه صحیح فرهنگ و تمدن ایران و ویژگی‌های فرهنگی، جغرافیائی و تاریخی آن و نهایتاً رشد، ارتقاء و اصلاح وضع فرهنگی، تبلیغی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی مسلمانان بویژه پیروان اهل البیت (ع) در جهان» اشاره کرد (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۳۸۸: ۳- بروشور).

برخی از مهمترین وظایف سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی عبارتند از:

- سیاستگذاری و هماهنگی کلیه فعالیت‌های فرهنگی - تبلیغی در خارج از کشور
- هدایت، نظارت و پشتیبانی فعالیت‌های فرهنگی بخش غیردولتی در خارج از کشور
- هدایت و حمایت مادی و معنوی از شخصیت‌ها، انجمن‌ها و تشکل‌های اسلامی و مردمی خارج از کشور و نظارت بر فعالیت‌های آنان

- برنامه‌ریزی فرهنگی و تبلیغی برای ایرانیان و علاقه‌مندان به فرهنگ و تمدن اسلامی و ایرانی در خارج از کشور
- تعیین ضوابط و مقررات ناظر بر تهیه و انتشار کتب، نشریات و سایر محصولات فرهنگی - تبلیغی برای خارج از کشور و نظارت بر حسن اجرای آن

- انجام مطالعات و تحقیقات فرهنگی - بین‌المللی و حمایت از پژوهش‌های اسلامی بویژه در زمینه شناخت ادیان، فرق، فرهنگ ملل و ساختار جریان‌های فکری جوامع مختلف

- شناخت جمعیت‌ها، انجمن‌ها و شخصیت‌های فرهنگی و مذهبی جهان بویژه کشورهای اسلامی
- ایجاد زمینه هماهنگی برای عقد موافقت‌نامه‌ها و قراردادهای لازم به منظور مبادلات فرهنگی، علمی، آموزشی، هنری، سینمایی، جهانگردی، خبری، مطبوعاتی، ورزشی و امدادی و در صورت ضرورت شرکت در جلسات سازمان‌های فرهنگی منطقه ای و بین‌المللی با همکاری دستگاه‌های اجرائی ذیربط

- همکاری‌های فرهنگی و تبلیغی با مراکز اسلامی و فرهنگی سایر کشورها و سازمان‌های منطقه ای و بین‌المللی

- کمک به ایجاد و گسترش فعالیت‌های حوزوی و دانشگاهی در خارج از کشور

- گزینش، آموزش، سازماندهی و اعزام مبلغ و مربی دینی به خارج از کشور

- برگزاری مراسم ملی و مذهبی برای ایرانیان خارج از کشور

- برگزاری گردهمائی‌ها، جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های فرهنگی و تبلیغی و مراسم عمومی در خارج از کشور

- تألیف، ترجمه و انتشار کتب و نشریات مناسب به منظور معرفی علوم، معارف، فرهنگ و تمدن اسلامی و ایرانی و تبادل فرهنگی با سایر کشورها (سایت سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۳۸۹).

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در حال حاضر دارای ۶۹ رایزنی فرهنگی در کشورهای مختلف است و پیش‌بینی می‌شود که تعداد آنها در آینده افزایش یابد. این رایزنی‌ها در نقش شعبه‌های سازمان در خارج از کشور ایفای نقش می‌کنند. از این میان بیشترین رایزنی‌ها (۳۸ مورد) در کشورهای آسیایی تاسیس شده‌اند. ۱۶ مورد در کشورهای اروپایی، ۱۴ مورد در کشورهای آفریقایی و تنها یک مورد در قاره آمریکا (شهر اتاوا در کشور کانادا) راه‌اندازی شده است. از نظر تعداد بیشترین رایزنی‌ها در کشور پاکستان به تعداد ۷ مورد در شهرهای اسلام‌آباد، پشاور، حیدرآباد، راولپندی، کراچی، کوئته و لاهور مشغول فعالیتند. همچنین در هر کدام از کشورهای آذربایجان، امارات متحده

عربی، ترکیه، چین، سوریه، هند و روسیه، دو رایزنی فرهنگی تاسیس شده است. در حال حاضر سازمان در هیچ کدام از کشورهای منطقه اقیانوسیه و امریکای جنوبی نمایندگی ندارد.

جدول شماره ۱ - رایزنی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در منطقه آسیا

نام کشور	شهر مقر رایزنی	نام کشور	شهر مقر رایزنی
ارمنستان	ایروان	تاجیکستان	دوشنبه
ازبکستان	تاشکند	تایلند	بانکوک
افغانستان	کابل	ترکمنستان	عشق آباد
آذربایجان	باکو	ترکیه	آنکارا
آذربایجان	نخجوان	ترکیه	استانبول
امارات متحده عربی	ابوظبی	چین	پکن
امارات متحده عربی	دبی	چین	شانگهای
اندونزی	جاکارتا	سريلانكا	کلمبو
بنگلادش	داکا	سوریه	دمشق
پاکستان	اسلام آباد	سوریه	لاذقیه
پاکستان	پشاور	عراق	بغداد
پاکستان	حیدرآباد	فیلیپین	مانیل
پاکستان	راولپندی	قزاقستان	آلماتی
پاکستان	کراچی	قرقیزستان	بیشکک
پاکستان	کوئته	قطر	دوحه
پاکستان	لاهور	کویت	کویت
جمع		۳۸	

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۰

جدول شماره ۲ - رایزنی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در منطقه اروپا و آمریکا

نام کشور	شهر مقر رایزنی
آلبانی	تیرانا
آلمان	برلین
اتریش	وین
اسپانیا	مادرید
ایتالیا	رم
انگلستان	لندن
بلغارستان	صوفیه
بلاروس	مینسک
بوسنی و هرزگوین	سارایوو
روسیه	مسکو
روسیه	قازان
سوئد	استکهلم
صربستان	بلغراد
فرانسه	پاریس
کانادا	اتاوا
کرواسی	زاگرب
یونان	آتن
جمع	۱۷

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۰

جدول شماره ۳ - رایزنی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در منطقه آفریقا

نام کشور	شهر مقر رایزنی
اتیوپی	آدیس آبابا
آفریقای جنوبی	پرتوریا
تانزانیا	دارالسلام
تونس	تونس
زامبیا	لوزاکا
زیمبابوه	حراره
سودان	خارطوم
سیرالئون	فری تاون
سنگال	داکار
غنا	آکرا
کنیا	نایروبی
لیبی	طرابلس
مصر	قاهره
نیجریه	لاگوس
جمع	۱۴

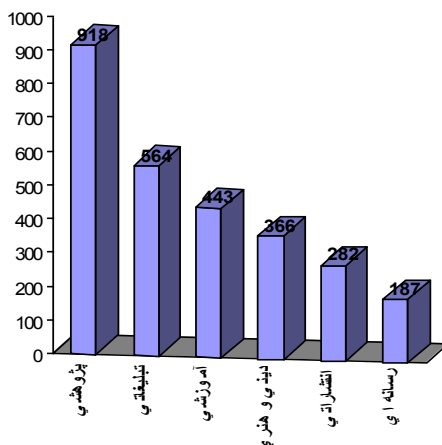
منبع: نگارندگان، ۱۳۹۰

مرکز بین‌المللی تبلیغ نیز یکی از واحدهای تابعه این سازمان است که مبلغین ایرانی و غیر ایرانی، قاریان و حافظان قرآن و گروه‌های تواشیح را به خارج از کشور اعزام می‌کند. یکی دیگر از واحدهای مهم این سازمان، انتشارات بین‌المللی الهدی است که تا کنون بیش از ۱۰۰۰ عنوان کتاب را منتشر نموده است. انتشارات الهدی علاوه بر زبان فارسی، آثار مورد نظر را به ۲۵ زبان رایج دنیا مانند «عربی، انگلیسی، فرانسوی، آلمانی، ترکی استانبولی، ترکی آذری، ترکمنی، فیلیپینی، ازبکی، اسپانیایی، قرقیزی، تاجیکی، قزاقی، چینی، ژاپنی، تایلندی، روسی، چکی، ارمنی، اردو، بلغاری، اندونزیایی و ...» ترجمه کرده است. این مرکز انتشاراتی دارای نمایندگی‌هایی در «آذربایجان، ترکمنستان، افغانستان، عراق، هند، قرقیزستان، قطر، بریتانیا، روسیه، تونس، آفریقای جنوبی، ساحل عاج، آلمان، مالزی و ...» است.

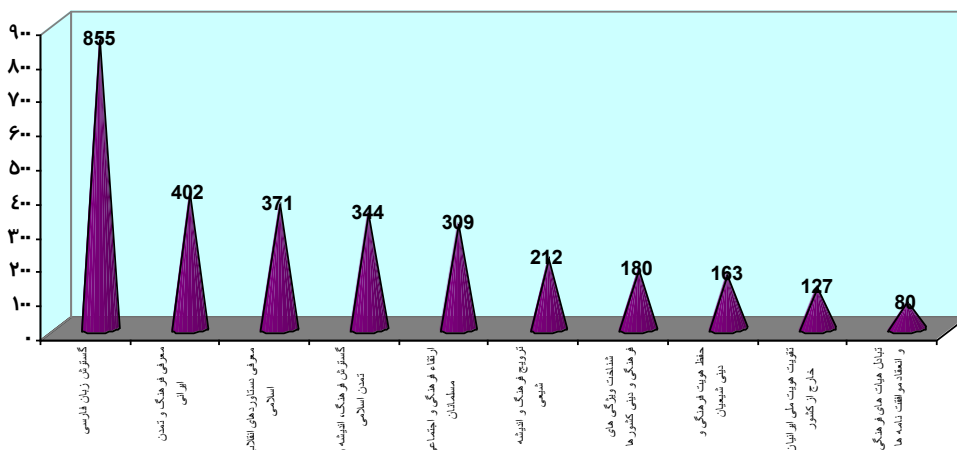
سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی دارای چندین نشریه به زبان‌های مختلف است. این نشریات عبارتند از: التوحید (عربی)، اکواواسلام (انگلیسی)، لومسازدولیسام (فرانسوی)، الوحده (عربی)، الطاهره (عربی)، محجوبه (انگلیسی)، زمزم (انگلیسی) و الهدی (عربی).

دیگر واحدهای مهم تابعه این سازمان عبارتند از: «اداره کل امور فرهنگی ایرانیان خارج از کشور، اداره کل همکاری‌های فرهنگی و هنری، بنیاد اندیشه اسلامی، مرکز مطالعات فرهنگی و بین‌المللی، مرکز گفتگوی ادیان، مرکز گسترش زبان و ادبیات فارسی (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۳۸۸: ۱۳-۵. بروشور).

نمودار شماره ۱ - تعداد فعالیت‌های فرهنگی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در کشورهای پاکستان، هند، افغانستان و بنگلادش (۱۳۸۷ - ۱۳۸۲)
منبع: احمدی، ۱۳۹۰: ۱۸۳

نمودار شماره ۲ - تعداد برنامه‌های سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی بر اساس اهداف تعیین شده در کشورهای پاکستان، هند، افغانستان و بنگلادش (۱۳۸۷ - ۱۳۸۲)
منبع: احمدی، ۱۳۹۰: ۱۸۳

۲-۴- مجمع تقریب مذاهب اسلامی

مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی در سال ۱۳۷۲ و بر مبنای اندیشه‌های وحدت‌گرایانه امام خمینی تأسیس گردید. این مجمع در زمینه گسترش فرهنگ و معارف اسلامی، آشنایی و تفاهم بیشتر بین متفکران و پیشوایان مذهبی جهان اسلام، گسترش اندیشه تقریب در بین اندیشمندان جهان اسلام و انتقال آن به توده‌های مردم مسلمان و آگاه نمودن آنان از توطئه‌های تفرقه‌انگیز دشمنان اسلام، ایجاد هماهنگی و تشکیل جبهه واحد در مقابل تبلیغات دشمنان اسلام و ... به فعالیت می‌پردازد. طبق ماده دوم اساسنامه این مجمع، محل اصلی مجمع تقریب در تهران است و می‌تواند در صورت ضرورت در نقاط مهم ایران و سایر کشورهای جهان شعب یا دفاتری تأسیس کند (اساسنامه مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، فصل اول، ماده دوم). تصویب تأسیس مراکز، شعب و دفاتر نمایندگی مجمع

تقریب در مناطق مختلف جهان از وظایف و اختیارات شورای عالی مجمع است (اساسنامه مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، فصل ششم، ماده بیستم). در شورای عالی مجمع تعدادی از اندیشمندان برجسته مذاهب گوناگون اسلامی از کشورهای مختلف همچون ایران، عراق، لبنان، مالزی، پاکستان، عمان و ایالات متحده حضور دارند و تعیین خط مشی و فعالیت‌های مجمع و نظارت بر آن را بر عهده دارند. بیش از ۱۰۰ نفر از دانشمندان جهان اسلام نیز در مجمع عمومی این سازمان عضویت دارند که از مذاهب مختلف اسلامی هستند. آنان مسائل و مشکلات کلی جهان اسلام را بررسی نموده و راهکارها و برنامه‌های خود را ارائه می‌دهند (سایت مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۸۸).

همچنین دانشگاه مذاهب اسلامی وابسته به این مجمع در سال ۱۳۷۴ در تهران تأسیس گردید و در آن جوانان پیرو مذاهب اسلامی از کشورهای مختلف اسلامی به فراگیری علوم اسلامی مشغول هستند. مدرک تحصیلی این دانشگاه مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است و اعضاء هیأت علمی آن را اساتیدی از مذاهب مختلف اسلامی تشکیل می‌دهند. این دانشگاه در اتحادیه جهانی دانشگاه‌های جهان اسلام عضویت دارد و در سالیان اخیر تعامل بالایی با دانشگاه‌های کشورهای مختلف از جمله افغانستان، روسیه و بوسنی هرزگوین داشته است. دانشگاه مذاهب اسلامی تاکنون شش دوره دانش آموخته داشته است (سایت دانشگاه مذاهب اسلامی، ۱۳۹۰).

یکی دیگر از نهادهای وابسته به مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، خبرگزاری تقریب است. خبرگزاری تقریب یک خبرگزاری تخصصی است که در چارچوب دو عنصر اساسی تقریب مذاهب اسلامی و حفظ وحدت و تعالی کیان امت اسلامی فعالیت می‌کند. این خبرگزاری در حال حاضر در عرصه خبر رسانی و اطلاع رسانی به سه زبان فارسی، عربی و انگلیسی فعال است. یکی از مزایای خبرگزاری تقریب وجود تعداد زیادی از شخصیت‌های علمی، اجتماعی و فرهنگی با تخصص‌های متنوع مرتبط با مجمع جهانی تقریب مذاهب در سراسر جهان است که می‌تواند مورد استفاده خبرگزاری قرار گیرد و عرصه ارتباطی گسترده‌ای را برای فعالیت فراهم کند (خبرگزاری تقریب، ۱۳۹۰).

۳-۴- مجمع جهانی اهل بیت

مجمع جهانی اهل بیت (ع) یک تشکل جهانی و غیر دولتی است که پس از انقلاب اسلامی (سال ۱۳۶۹) برای تبادل افکار، آراء و شناساندن میراث مشترک جامعه مسلمانان و پیروان اهل بیت (ع) به جهانیان بوجود آمد. انگیزه اصلی تاسیس آن حمایت از شیعیان جهان و خارج کردن آنها از محرومیت‌های فکری و روحی بوده است. در حال حاضر بیش از ۱۱۰ کشور در مجمع عمومی این مجمع، که هر چهار سال یکبار برگزار می‌شود، عضویت دارند. تاکنون ۵ مجمع عمومی تشکیل شده است. مجمع جهانی اهل بیت (ع) همچنین در بیش از ۳۰ کشور دنیا مجامع محلی اهل بیت (ع) را تشکیل داده است. مقر اصلی مجمع در تهران است و بخش‌هایی از سازمان اداری آن در شهر قم قرار دارد (سایت مجمع جهانی اهل بیت، ۱۳۸۸).

«احیاء و گسترش فرهنگ و معارف اسلامی و حراست از حریم قرآن و سنت پیامبر (ص) و اهل بیت (ع)، دفاع از کیان و حقوق مسلمین، به خصوص پیروان اهل بیت (ع)، تلاش در راستای تقویت وحدت اسلامی، حفظ میراث فرهنگی و مفاخر تمدن اسلامی، کمک به رشد، ارتقا و اصلاح وضعیت فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و دیگر ابعاد

زندگی پیروان اهل‌بیت(ع)»، از اهداف این مجمع عنوان شده است. مجمع جهانی اهل‌بیت دارای یک پایگاه (سایت) خبری تحلیلی به نام «خبرگزاری ابناء» است که به نشانی www.abna.ir قابل دسترسی است. خبرگزاری ابناء هم اکنون به ۱۴ زبان انگلیسی، عربی، فرانسوی، چینی، فارسی، اسپانیایی، آلمانی، روسی، ترکی استانبولی، ترکی آذری (با دو رسم‌الخط لاتین و سیریلیک)، اردو، بنگالا، مالایو و اندونزیایی فعالیت می‌کند. اضافه کردن زبان‌های سواحیلی، هوسا و هندی نیز در برنامه‌های آتی قرار دارد (خبرگزاری ابناء، ۱۳۹۰). همچنین «بنیاد بین‌المللی جوانان پیرو اهل‌بیت(ع)» به عنوان یکی از نهادهای وابسته به این مجمع، با حضور اتباع ۵۴ کشور جهان در سال ۱۳۷۹ در تهران تاسیس شد. این بنیاد هم اکنون با هدف ارتقاء سطح علمی، مذهبی و جایگاه اجتماعی جوانان شیعه در سراسر جهان مشغول فعالیت است. علاوه بر این، «جمعیت جهانی زنان پیرو اهل‌بیت(ع)» نیز در سال ۱۳۸۰ با حضور نمایندگان از ۶۰ کشور جهان اعلام موجودیت کرد.

در سال‌های اخیر گروه‌های اسلامی به خصوص شیعی در سراسر جهان با الگوگیری از فعالیت سازمانی مجمع جهانی اهل‌بیت(ع)، اقدام به اخذ مجوز تأسیس "مجامع محلی اهل‌بیت(ع)" از دولت‌های متبوع خود نموده‌اند. هم‌اکنون بیش از ۳۰ مجمع محلی رسمی در مناطق مختلف جهان مورد حمایت مجمع هستند و ده‌ها دفتر محلی دیگر نیز ضمن انجام فعالیت‌های دینی، در راه اخذ مجوز لازم قرار دارند. علاوه بر این کانون‌های فرهنگی وابسته به مجمع جهانی اهل‌بیت(ع) در حال حاضر در کشورهای کانادا، آرژانتین، شیلی، برزیل، کنگو، تونس، مصر، مالی، غنا، نیجر، نیجریه، کنیا، تانزانیا، ترکیه، آذربایجان، روسیه، هند، تاجیکستان، پاکستان، اندونزی، تایلند، بنگلادش، چین، آلمان، ایتالیا، انگلستان و... تاسیس شده و مشغول فعالیتند.

همچنین کمیته دفاع از حقوق مسلمانان پیرو اهل‌بیت(ع) با داشتن ۳۵۰ عضو از ۶۴ کشور در راستای آشنا ساختن مسلمانان جهان با حقوق و روش‌های مطالبه قانونی فعال است. دانشگاه اهل‌بیت(ع) وابسته به مجمع جهانی اهل‌بیت(ع) نیز با هدف جذب و آموزش دانشجویان غیر ایرانی پیرو اهل‌بیت(ع) در مقاطع کارشناسی ارشد و دکترا تأسیس شده است. این دانشگاه با اخذ موافقت از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری رسماً در سال ۱۳۸۰ فعالیت خود را آغاز نمود. این دانشگاه در رشته‌های حقوق، تاریخ تشیع، عرفان و کلام، اقتصاد اسلامی، اخلاق زیستی اسلامی و فلسفه علوم سیاسی، به ارائه خدمات آموزشی می‌پردازد (سایت دانشگاه مذاهب اسلامی، ۱۳۹۰).

فعالیت‌ها و عملکرد مجمع جهانی اهل‌بیت در داخل و خارج از ایران را می‌توان در چند محور به صورت زیر طبقه بندی کرد:

- برگزاری همایش‌های منطقه‌ای در سراسر جهان با موضوع اهل‌بیت و معارف آن‌ها
- کمک به نشر فرهنگ اهل‌بیت در سطوح علمی و دانشگاهی از طریق تأسیس کرسی‌های شیعه‌شناسی در دانشگاه‌های معتبر جهان
- شرکت در نمایشگاه‌های بین‌المللی کتاب در چندین کشور دنیا
- انجام فعالیت‌های اقتصادی (تولیدی - خدماتی - تجاری)
- تأسیس اتحادیه تجار شیعه

- فعالیت در امور حج تمتع و عمره برای شیعیان خارج از کشور
 - برگزاری تورهای زیارتی و فرهنگی و فعالیت راهنمایان و نمایندگان مجمع در این زمینه
 - ایفای نقش در احیاء موقوفات و نذورات
 - فعالیت‌های خیریه، کمک‌های امدادی و فقر زدایی محرومین و آسیب دیدگان
 - چاپ و انتشار بیش از ۱۰۰۰ عنوان کتاب به ۳۳ زبان و ارسال آن به سراسر جهان ارسال و عرضه در
 نمایشگاه‌های بین‌المللی کتاب از جمله نمایشگاه‌های فرانکفورت، مسکو، پکن، عراق، عمان، دهلی، بیروت، کراچی
 و کویت

- ترجمه کتبی در خصوص معارف اهل بیت(ع) به زبان‌های مختلف جهان
 - انتشار نشریات گوناگون (ماهانامه یا فصل‌نامه) به زبان‌های مختلف از جمله مجله «ثقلین» به زبان عربی،
 انگلیسی، اسپانیولی و اردو، مجله «ینایع الحکمه» به زبان فرانسوی، فصلنامه «کوثر» به زبان اسپانیولی و انگلیسی،
 مجله «معصوم» (ویژه کودکان) به زبان اردو، مجله الکترونیکی «اهل بیت(ع)» به زبان ترکی (سایت مجمع جهانی اهل
 بیت، ۱۳۸۸).

۴-۴- سایر بارزهای فرهنگی

بعد از انقلاب اسلامی، ایران در زمینه اعزام مبلغ و مربی دینی فعالیت گسترده‌ای را آغاز کرد. به طوریکه
 می‌توان از گزینش، آموزش، سازماندهی و اعزام مبلغ و مربی دینی به خارج از کشور به عنوان یکی از مهمترین
 فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی ایران بعد از انقلاب نام برد. چندین سازمان مختلف در این زمینه فعالیت می‌کنند که
 مهمترین آنها سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی است. این سازمان در چارت تشکیلاتی خود دارای بخشی با نام
 «اداره کل اعزام مبلغ به خارج از کشور» است که فعالیت‌های آن در چارچوب امور مذهبی و معنوی تعریف شده
 است. ایرانیان مهاجر و مسلمانان گوشه و کنار جهان، بیشترین بهره‌گیرندگان از فعالیت‌های این اداره کل هستند. بر
 همین اساس، افراد به تناسب دانش دینی، علمی و آگاهی از مسایل فرهنگی روز جهان، جهت انجام این امور
 انتخاب و برای انجام فعالیت‌های تبلیغی اعزام می‌شوند (سایت سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۳۸۸). اداره کل
 یادشده که اکنون به «مرکز بین‌المللی تبلیغ» تغییر نام داده است، همه ساله تعداد فراوانی مبلغ از طلاب ایرانی و غیر
 ایرانی به کشورهای مختلف جهان اعزام می‌کند تا آموزه‌های اسلامی و معارف مکتب تشیع را گسترش دهند. در
 سال ۱۳۸۷ حدود هزار نفر از طلاب غیر ایرانی از طرف این نهاد به بیش از پنجاه کشور جهان، جهت تبلیغ معارف
 دینی اعزام شدند (محمدی، ۱۳۸۷). این مرکز همچنین فعالیت‌های گسترده‌ای را در راستای فعالیت‌های قرآنی برای
 مخاطبان آن سوی مرزها طراحی کرده و توسعه فعالیت‌های مربوط به تبلیغ معارف شیعی را مد نظر خود قرار داده
 است (مشکی، ۱۳۸۷).

جدول شماره ۴- استفاده از مبلغین دینی - مذهبی در کشورهای مختلف توسط سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (سال ۱۳۸۶)

مبلغین اعزامی	مبلغ ایرانی	مبلغ غیر ایرانی	به کارگیری مبلغ غیر ایرانی محلی	مبلغ استقرار ایرانی	مبلغ استقرار غیر ایرانی
تعداد	۱۴۶	۱۵۸۷	۶۷۷	۱۶	۱۳۵
تعداد کشورهای مقصد	۴۳	۳۱	-	-	-

جدول شماره ۵- استفاده از مبلغین دینی- مذهبی در کشورهای مختلف توسط سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (سال ۱۳۸۷)

مبلغین اعزامی	مبلغ ایرانی	مبلغ غیر ایرانی	به کار گیری مبلغ غیر ایرانی محلی	مبلغ استقراری ایرانی	مبلغ استقراری غیر ایرانی
تعداد	۱۶۳	۱۶۷۰	۶۷۷	۱۶	۱۲۰
تعداد کشورهای مقصد	۴۷	۳۱	-	-	-

منبع: احمدی، ۱۳۹۰: ۱۹۹

بخش دیگری از فعالیت‌های ایران در زمینه فرهنگی مذهبی را می‌توان در حوزه وظایف و عملکرد سازمان حج و زیارت جستجو کرد. این سازمان در کشورهای عربستان سعودی، عراق و سوریه نمایندگی‌هایی را دایر کرده است که این نمایندگی‌ها در زمینه فرهنگی مذهبی فعالیت می‌کنند. نمایندگی‌های این سازمان علاوه بر ساماندهی امور زائران ایرانی که به این کشورها سفر می‌کنند، در زمینه برقراری مناسبات با زائران ایرانی مقیم دیگر کشورها و نیز مسلمانان و شیعیانی که از نقاط مختلف جهان برای زیارت به این کشورها سفر می‌کنند، برنامه‌ریزی و فعالیت می‌کنند. در عربستان سعودی - که به دلیل مراسم حج تمتع و عمره امکان برقراری تعاملات مختلف بیشتر فراهم می‌شود - نمایندگی‌های سازمان حج و زیارت همه ساله جلسات، همایش‌ها و هم‌اندیشی‌های متعددی را برگزار می‌کنند. تاکید بر مهترین ضرورت دنیای اسلام یعنی حفظ و افزایش وحدت بین مسلمانان و تشریح آموزه‌ها و معارف تشیع از مهمترین محورهای این گونه گردهمایی‌ها است. به عنوان نمونه می‌توان به همایش‌هایی با عناوین «تقریب»، «قدس»، «ایرانیان» و «نخبگان» اشاره کرد که همه ساله در عربستان برگزار می‌گردد(ولی، ۱۳۸۸: مصاحبه حضوری).

جدول شماره ۶- نمایندگی‌های سازمان حج و زیارت در خارج از کشور

کشور	عربستان سعودی	عراق	سوریه
شهر	مکه	نجف	دمشق
	مدینه	کربلا	زینبیه
	جده		

منبع: احمدی، ۱۳۹۰: ۲۰۲

۵- بحث و نتیجه‌گیری

فرهنگ و ابعاد زیر مجموعه آن نظیر دین و مذهب از عوامل اصلی و زیربنایی جوامع به شمار می‌رود. برای اجتماعی پویا و رشدیافته، هم خودآگاهی فرهنگی و هم توانایی بروز و جلوه دادن قابلیت‌های فرهنگی خود به دیگر جوامع و ملت‌ها، ضرورتی اجتناب ناپذیر است. کشورهایی که به اهمیت و ضرورت این مساله توجه کافی نداشته باشند و برای تبلور توان‌های فرهنگی خود در خارج از مرزها سازمان، تشکیلات و برنامه طراحی نکنند، دیر یا زود در معرض تسخیر اهداف فرهنگی و برنامه‌های نامرئی دیگر ملت‌ها قرار خواهند گرفت. به این ترتیب توجه به توانایی‌ها و نمادهای فرهنگی یک ملت و کشور در ماورای مرزهای ملی، فعالیتی در راستای تقویت هویت فرهنگی و اقدامی برای بیداری و خودآگاهی فرهنگی تلقی می‌شود. به خصوص با شرایط تسهیل شدن ارتباطات و مناسبات کشورها و جوامع، امکان تسلط یک فرهنگ بر دیگر فرهنگ‌ها وجود دارد. در عین حال شاخص‌ها و ارزش‌های فرهنگ‌های بومی و محلی این امکان و فرصت را پیدا می‌کنند که به فراسوی محدوده جغرافیایی که اکنون در آن

نفوذ و جریان دارند منتقل شوند (Holliday, 2002: 75). این امر در مورد کشورهای دارای فرهنگ و تمدن کهن نظیر ایران یا مصر و چین، اهمیت خود را بیشتر نشان داده و بر اساس این فلسفه توجیه می‌شود.

در این میان وضعیت جمهوری اسلامی ایران منحصر به فرد است. چرا که شاهد انقلابی بزرگ در عصر حاضر بوده است. انقلابی که بدون شک از ماهیت فرهنگی برخوردار بوده و جنبه فرهنگی آن پررنگ تر از سایر ابعاد آن است. انقلابی مردمی که به طور ویژه متأثر از آموزه‌های اسلام و معارف شیعی بود. بعد از شکل‌گیری نظام سیاسی منتج از چنین انقلابی، طبیعی است که نباید آرمان‌های آن در درون مرزهای ملی محدود شود. بر عکس انتظار می‌رفت که ایران بعد از انقلاب نقش آفرینی و اثرگذاری خود را فراتر از مرزها و به خصوص در مناطق پیرامونی آغاز نماید. چرا که به طور طبیعی هر انقلاب و جنبش اجتماعی دارای گستره مشخص و مخاطبان معینی است. این گستره می‌تواند یک محدوده معین و کوچک جغرافیایی تا کل دنیا را شامل شود. تعیین گستره جغرافیایی و مخاطبان واقعی یک انقلاب به کارگزاران و حاملان آن انقلاب کمک می‌کند تا بر اساس وسعت جغرافیایی و کثرت مخاطبان خود به فراهم ساختن ابزارها، امکانات و منابع مورد نیاز و اتخاذ استراتژی‌ها و رویکردهای مورد نیاز مبادرت ورزند (تاجیک و درویشی، ۱۳۸۳: ۱۶۳).

به عبارتی دیگر بهره‌مند شدن مذهب تشیع از پشتوانه قدرت سیاسی در ایران و آمادگی قلمروهای اسلامی و شیعی پیرامونی برای تحرک، تقویت و ارتقای سطح سیاسی خود، زمینه‌ها و بسترهای مناسبی را برای حضور ایران در خارج از مرزها فراهم نمود (احمدی، ۱۳۹۰: ۲۵۴). این حضور در شکل عملکردها و اقدامات مختلف و در ابعاد و جنبه‌های گوناگون نمایان شده است. در بعد فرهنگی و مذهبی می‌توان گفت که پس از انقلاب، نهادها و سازمان‌های مختلفی در این زمینه و برای ایفای این نقش راه اندازی شدند. از جمله این نهادها و سازمان‌ها می‌توان به سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، مجمع تقریب مذاهب اسلامی و مجمع جهانی اهل بیت اشاره کرد. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی تا کنون توانسته شعبه‌های خود را با عنوان «رایزنی فرهنگی» در کشورهای مختلف جهان راه اندازی کند. فعالیت این رایزنی‌ها عمدتاً در راستای افزایش آگاهی مردم سایر کشورها، به خصوص مسلمانان و شیعیان درباره مبانی، اهداف و مواضع انقلاب اسلامی، گسترش مناسبات فرهنگی، اشاعه صحیح فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی و... صورت می‌گیرد. مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی و مجمع جهانی اهل بیت نیز به عنوان سازمان‌های غیر دولتی در زمینه گسترش فرهنگ اسلام و معارف اهل بیت مشغول فعالیت هستند. این نهادها عمدتاً از طریق فراهم کردن زمینه برقراری و افزایش ارتباط میان نخبگان جهان اسلام، در زمینه حل مشکلات مسلمانان، حفظ وحدت و گسترش معارف اسلامی بر پایه قرآن، سنت پیامبر و اهل بیت تلاش می‌کنند. در شورای عمومی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی بیش از ۱۰۰ نفر از دانشمندان جهان اسلام از کشورهای مختلف عضویت دارند و تعداد کشورهایی که در شورای عمومی مجمع جهانی اهل بیت نماینده دارند، به بیش از ۱۱۰ کشور می‌رسد. علاوه بر آنچه گذشت، ایران هر ساله تعدادی مبلغ و مربی دینی را به کشورهای مختلف با هدف گسترش فرهنگ اسلام و نشر معارف شیعی اعزام می‌کند. این اقدام بویژه در ماه محرم و ماه رمضان رنگ و بوی جدی‌تری به خود می‌گیرد. در میان سازمان‌های متعددی که در امر اعزام مبلغ شرکت می‌کنند، بیشترین تعداد به مرکز بین‌المللی تبلیغ وابسته به سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی مربوط می‌شود. فعالیت‌های ایران در بعد فرهنگی و مذهبی را

نماینده‌های سازمان حج و زیارت در خارج از کشور تکمیل می‌کنند. در حال حاضر این سازمان ۷ نمایندگی در ۳ کشور عربستان سعودی، عراق و سوریه تاسیس کرده که از این طریق علاوه بر ساماندهی امور زائران ایرانی، زمینه را برای برقراری مناسبات با زائران و شهروندان دیگر کشورها فراهم می‌نماید.

به این ترتیب مشخص می‌شود که مذهب به عنوان یک متغیر موثر می‌تواند کشورها را در ایفای نقش بین‌المللی یاری می‌دهد. با این حال، نباید فراموش کرد که ورود به مسائل مذهبی و اقدام بر پایه آن، به خصوص برای طرفداران سایر مذاهب حساست برانگیز است. به این دلیل پیشنهاد می‌شود جمهوری اسلامی ایران فعالیت‌ها و اقدامات خود در داخل و خارج از کشور را به گونه‌ای طرح‌ریزی و سازماندهی نماید که کمتر موجب هیاهو و جنجال دیگران شود. در این میان شیوه‌های غیرمستقیم که حساسیت و جبهه‌گیری کمتر مخاطبین و رقبا را در پی دارد، برای اشاعه و نشر ارزش‌های مد نظر یک کشور مناسب تر به نظر می‌رسد. بنابراین ایران باید در این زمینه دارای یک استراتژی فرهنگی باشد. تعامل سازنده، گفتگو، مناظره، همفکری، برگزاری کنفرانس‌های مشترک، برقراری تعامل بین نخبگان و... می‌تواند عناصر این استراتژی فرهنگی را شکل دهد.

۶- منابع

- احمدی، سید عباس (۱۳۹۰). *ایران، انقلاب اسلامی و ژئوپلیتیک شیعه*. تهران: اندیشه سازان نور
- اساسنامه مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی. تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی
- امرابی، حمزه (۱۳۸۳). *انقلاب اسلامی ایران و جنبش‌های معاصر*. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی
- بهرام شاهی، مهدی (۱۳۸۷). *تاثیر انقلاب اسلامی بر جنبش‌های شیعی عربستان و کشورهای حوزه خلیج فارس*. قم: هفته نامه پگاه حوزه. شماره ۲۴۹
- بختیاری، محمد عزیز (۱۳۸۵). *شیعیان افغانستان*. قم: مؤسسه شیعه شناسی
- بروشور سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۳۸۸
- تاجیک، محمد رضا و درویشی، فرهاد (۱۳۸۳). *آرمان‌های انقلاب اسلامی در عصر جهانی شدن (چالش‌ها و واکنش‌ها)*. مجله جامعه شناسی ایران. سال پنجم، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۳
- جردن، تری. ج و لاوتتری، لستر (۱۳۸۰). *مقدمه ای بر جغرافیای فرهنگی*. ترجمه سیمین تولایی و محمد سلیمانی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
- حافظ نیا، محمدرضا و احمدی، سید عباس (۱۳۸۸). *تبیین ژئوپلیتیکی اثر گذاری انقلاب اسلامی بر سیاسی شدن شیعیان جهان*. فصلنامه شیعه شناسی. سال هفتم. شماره ۲۵
- حشمت‌زاده، محمد باقر (۱۳۸۷). *تاثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی*. تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- خبرگزاری ابنا، ۱۳۹۰
- خبرگزاری تقریب، ۱۳۹۰
- سایت دانشگاه مذاهب اسلامی، ۱۳۹۰
- سایت سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۳۸۹
- سایت مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۸۸

سایت دانشگاه مذاهب اسلامی، ۱۳۹۰

شیروودی، مرتضی (۱۳۸۱). «انقلاب اسلامی و تجدید حیات جنبش‌های معاصر». قم: هفته نامه پگاه حوزه. شماره ۷۱

صحفی، سیدمحمد (۱۳۸۰). ژئوپلیتیک فرهنگی و مسأله امنیت ملی. تهران: نشر شمسا

زهر، آرسی (۱۳۸۳). طلوع و غروب زرتشتی گری. ترجمه تیمور قادری. تهران: فکر روز

محمدی، حمید (۱۳۸۷). اعزام هزار مبلغ غیر ایرانی به پنجاه کشور جهان. سایت تبیان. چهارشنبه ۱۳۸۷/۵/۲

مشکی، مجید (۱۳۸۷). آسیب‌شناسی فعالیت‌های مبلغان قرآنی اعزامی ایران به سایر کشورها. خبرگزاری ایکن. یکشنبه ۶

بهمن ۱۳۸۷

مصاحبه با محمد ولی، مدیر کل ارتباطات معاونت بین الملل بعثه مقام معظم رهبری، بهمن ۱۳۸۷

والرشتاین، ایمانوئل (۱۳۷۷). سیاست و فرهنگ در نظام متحول جهانی. ترجمه پیروز ایزدی. تهران: نشر نی

هانگیتتن، ساموئل (۱۳۸۲). نظریه برخورد تمدن‌ها. ترجمه و ویراسته مجتبی امیری. تهران: وزارت امور خارجه؛ مرکز چاپ و

انتشارات

Davies. J. c (1992). **Toward a theory of Revolution**. American sociological review. No 27

Foran. J (1993). **Theories of Revolution revisited. Toward a fourth generation**. Social Theory. No 11. P 20

Holliday, Fred (2002). **The world at 2000**. London